

EKONOMISK POLITIK

Har vi råd med välfärd?

*LO-ekonomerna om Långtidsutredningen
och finansieringen av framtidens välfärd*

© Landsorganisationen i Sverige

Omslagsbild: Mats Widén / Johnér Bildbyrå

Original: LOs informationsenhet

Tryck: LO-tryckeriet, Stockholm 2004

ISBN 91-566-2120-5

LO 04.12 700

Innehåll

1. Inledning	4
2. Framtidsbilder	6
3. Sex alternativ för stärkt offentlig finansiering	11
Höjda kommunalskatter	11
Ökade kommunala avgifter	12
Ökade momsinkomster	13
Överföring av försäkringar till arbetsmarknadens parter	14
Privatfinansierad äldreomsorgsförsäkring	16
Obligatorisk omsorgsförsäkring	19
4. Valfärdstjänsternas produktivitetsutveckling	21
5. Sysselsättning – fler arbetade timmar	23
6. Avslutning	29

1. Inledning

HUR SKA FRAMTIDENS välfärd betalas? Den angelägna frågan har regeringens Långtidsutredning utrett. Den analyserar den ekonomiska utvecklingen på 15–20 års sikt och utarbetas av tjänstemän på Finansdepartementet.

Utmaningarna är många. I framtiden kommer fler att behöva försörjas av allt färre förvärvsaktiva. Samtidigt kommer kraven på välfärden att öka samtidigt som kostnaden för att producera välfärden blir allt större.

LO-ekonomerna har å sin sida, med utgångspunkt i Långtidsutredningens scenarier, undersökt samma frågor i denna skrift. LO-ekonomerna vänder sig mot väsentliga slutsatser som dras i Långtidsutredningen.

Kortfattat förutsäger Långtidsutredningen en utveckling där den generella välfärdstaten ersätts av privata välfärdslösningar. Långtidsutredningen hävdar att det inte är möjligt att ytterligare höja skatten i Sverige. Slutsatsen är att den generella välfärdstaten, som har existerat i cirka 40 år, oundvikligen kommer att försvinna samtidigt som människor lever längre och behöver välfärdsstatens tjänster mer.

Denna åsikt är inte särskilt väl underbyggd. Det finns ingen sanning om hur höga skatterna kan vara. Det är alltid en politisk fråga. Om välfärdstjänsterna inte finansieras via skatten måste de betalas ur den egna plånboken. Huvudfrågan som måste ställas är om framtidens välfärd ska finansieras solidariskt tillsammans eller av var och en.

LO-ekonomerna menar att Långtidsutredningens analys är alltför negativ inställd till möjligheterna till en stärkt offentlig finansiering och att utredningen därför kommer fram till alltför förutbestämda och politiskt vinklade slutsatser. Det finns, enligt LO-ekonomerna, politiska åtgärder som kan hindra en privatisering av välfärden – om åtgärderna sätts in i tid.

Framför allt handlar det om att tillföra mer resurser till välfärden genom att höja det totala antalet arbetade timmar. Det begränsar kraftigt behovet av att öka skatter och avgifter. Men att öka antalet arbetade timmar behöver inte innebära att de som redan arbetar ska arbeta ännu längre. Det finns istället utrymme för ökningarna inom flera grupper som idag i begränsad utsträckning befinner sig på arbetsmarknaden:

- Kvinnors sysselsättning.
- Sysselsättning bland dem med ofrivilliga deltidsanställningar.
- De äldres sysselsättning.
- Sysselsättning för människor med nedsatt arbetsförmåga.
- Invandrades sysselsättning.

Utmaningen är också att höja produktiviteten inom offentlig sektor. Det vill säga att genom effektiviseringar och olika förbättringar få ut mer välfärd för varje satsad krona. Även en relativt låg produktivitetshöjning skulle vara ett viktigt tillskott för framtiden.

Men även med fler antal arbetade timmar i ekonomin och en höjd produktivitet behövs på sikt ökade offentliga inkomster.

LO-ekonomerna diskuterar därför för- och nackdelar med sex konkreta alternativ till hur finansieringen av välfärdstjänsterna kan stärkas. Samtliga förslag granskas utifrån perspektivet att de inte ska påverka arbetsutbudet negativt, det vill säga minska andelen som kan och vill arbeta.

1. Höjda kommunalskatter med 10 kronor över en tjuugoårsperiod.
2. Höjda avgifter för kommunala tjänster, framförallt för sjukvård och äldreomsorg, något som kommer att kräva ett högkostnadsskydd.
3. Breddade momsbasen.
4. Flyttande av ansvaret för vissa offentliga försäkringar, exempelvis sjukförsäkringen till arbetsmarknadens parter.
5. Införande av en privat omsorgsförsäkring.
6. Införande av en obligatorisk offentlig äldreomsorgsförsäkring.

Har vi då råd med välfärdssamhället i framtiden? Svaret är ja förutsatt att människor arbetar mer, att det sker en liten produktivitetshöjning och att samhället hittar nya finansieringsformer.

LO-ekonomernas förhoppning är att det politiska systemet ska våga fatta beslut som förbereder välfärdsstaten på framtidens utmaningar. Det är hög tid för en bred diskussion i samhället. Förhoppningsvis kan den här skriften bidra i den debatten.

2. Framtidsbilder

LÅNGTIDSUTREDNINGENS BILD AV framtiden drivs av tre grundläggande processer:

1. Kostnadsökningar i tjänsteproduktion: Produktiviteten ökar långsammare i produktion av välfärdstjänster och andra tjänster. Därför stiger priset på välfärdstjänster (och andra tjänster) relativt priset på varor.
2. Inkomstnivåns effekt på hushållens efterfrågan: Hushållen blir rikare och kommer då att efterfråga mer och bättre välfärdstjänster.
3. Demografi: Befolkningen åldras och kommer då att efterfråga mer välfärdstjänster.

LO-ekonomerna går igenom var och en av dessa mekanismer i de följande tre avsnitten.

Kostnadsutvecklingen

Tjänsteproduktion har generellt en långsammare produktivitetsutveckling än varuproduktion. Det beror på att möjligheterna till standardisering och massproduktion i allmänhet är större i varuproduktion. Beträffande vissa tjänster ligger det dessutom mer eller mindre i tjänstens natur att den inte kan rationaliseras. Ett klassiskt exempel är frisörer som inte kan klippa mycket snabbare. Samma sak gäller i hög grad omsorgstjänster. Det är exempelvis svårt att rationalisera bort den mänskliga kontakten mellan vårdare och vårdad utan att kvaliteten försämras.

Att tjänsteproduktion inte kan effektiviseras i samma takt som varuproduktion leder till att tjänster successivt blir dyrare i förhållande till varor. Eftersom välfärden i stor utsträckning består av tjänster kommer välfärden successivt att bli dyrare relativt varor. Denna fördyrning av tjänster är dock inte speciell för offentligt producerade tjänster utan förekommer även i privat tjänsteproduktion.

Utvecklingen av hushållens efterfrågan

Vad vill människor använda de ökade resurserna till? I ett långsiktigt perspektiv, över ett sekel, minskar den andel som hushållen använder för mat och kläder. Konsumtionen ökar kraftigt för hälso- och sjukvård samt för utbildning. Av varje ny hundralapp som hushållet tjänar används mer för tjänster som i Sverige är offentlig konsumtion och mindre för sådant som är privat konsumtion.

Den demografiska utvecklingen

Utifrån dagens statistik går det att med ganska stor träffsäkerhet göra prognoser för det möjliga arbetskraftsutbudet de närmaste 20–25 åren. SCB gör sådana prognoser.

Den åldersgrupp som ökar snabbast är den som står utanför produktionen, de som är mellan noll och 19 år samt de som är 65 år eller äldre. Omkring år 2030 kommer det antal som är minst 65 år att bli något fler än de som är 19 år eller yngre. Några år innan detta sker, omkring 2025, kommer antalet som är minst 80 år, alltså i sannolikt mycket vårdkrävande åldrar, att öka kraftigt, med 45–50 procent, för att sedan öka ytterligare. 2030 beräknas antalet personer som är minst 80 år vara nästan 60 procent fler än 2003.

Allt dyrare att stilla efterfrågan på välfärd

När ekonomin växer så leder ökade inkomster till högre efterfrågan på välfärd. Efterfrågan förstärks också kraftigt av den demografiska utvecklingen. Om inte den ökade efterfrågan tillgodoses av det offentliga kommer medborgarna att vända sig till privata aktörer för att köpa välfärdstjänster. På grund av att produktivetsutvecklingen är lägre i välfärdsproduktion än i varuproduktion blir det samtidigt allt dyrare att producera välfärden. För att välfärden ska kunna finansieras offentligt även i framtiden måste därför staten ta in mer i skatter och avgifter. Ett ökat antal arbetade timmar och en förbättrad produktivitet i offentlig välfärdsproduktion minskar behovet, men på sikt måste skatter eller avgifter höjas.

Nödvändigheten av att på sikt öka skatter eller avgifter reser följande två frågeställningar:

1. Går det att via skatter och avgifter öka de offentliga inkomsterna så mycket att det kan finansiera en tillräckligt stark ökning av den offentliga konsumtionen så att inte den offentliga välfärden överges för privata alternativ?
2. Hur påverkar denna utveckling medborgarnas tilltro till det offentliga? Tror medborgarna att kommuner och landsting kommer att leva upp till kraven på en godtagbar standard i sjukvård och omsorg?

Välfärdsstaten förutsätter förtroende

Ett av de viktigaste motiven för människor att betala skatt är den sjukvård, pension och omsorg man får när man blir äldre. Skatten uppfattas i detta avseende som en försäkringsavgift inför framtiden. För att medborgarna ska vara beredda att betala de skatter som krävs för att upprätthålla en välfärdsstat måste de lita på att staten ger dem välfärd, vård, omsorg och pensioner vid en senare tidpunkt.

Problemet uppstår när tilliten sviktar och en generation misstänker att de inte kommer att få den välfärd de betalar skatt för att få. Då minskar den positiva inställningen till att betala skatt. De kommer att köpa privata försäkringar för att komplettera de offentliga och på sikt välja politiska alternativ som förespråkar lägre skatter och mindre offentliga åtaganden.

För att behålla medborgarnas tillit måste staten göra det troligt att den i framtiden kommer att ha tillräckliga resurser och kommer att avdela en tillräckligt stor del av resurserna till den äldre generationen.

Skäl för minskad tillit

Det börjar synas tendenser till minskad tilltro till staten. Efter 90-talets budgetnedskärningar finns en ökad medvetenhet om att stat och kommun kan komma att minska sina åtaganden gentemot den enskilde, särskilt om en ny ekonomisk kris inträffar. Kommunerna är visserligen skyldiga att leverera, men man vet inte till vilken kvalitet. De många rapporterna om brister i äldreomsorgen, vare sig den är offentlig eller privat, har för lång tid fastnat i minnet.

Pensionssystemet har reformerats och trovärdigheten har stärkts genom ett system med en statlig buffert och individuella premiefonder har införts. Men eftersom hushållen verkar vilja ha bättre pension än vad som

ges i det nya pensionssystemet har det skett en kraftig ökning av det privata pensionssparandet.

LO-ekonomerna menar att det med nuvarande politik finns goda skäl för medborgarna att ompröva sin tillit till det offentliga. Den minskade tilltro som kan observeras är i själva verket mindre än vad den borde vara med tanke på hur illa förberedda stat och kommun är.

Dålig offentlig förberedelse

Det offentliga sparandet är för lågt med tanke på hur kraftigt efterfrågan på välfärd kommer att öka i framtiden. Nuvarande "planering" för välfärdsstatens framtid och den demografiska påfrestningen förutsätter en relativt god ekonomisk utveckling fri från stora störningar. Det är inte realistiskt. I den statliga utredningen om stabiliseringspolitiken inför ett eventuellt EMU-inträde gjorde ekonomer prognosen att en lågkonjunktur under en 20-årsperiod kommer att ha en omfattning motsvarande en halv 90-talskris eller mer. Vid en sådan kris minskar såväl utrymmet för pensioner och välfärd som möjligheterna att bedriva stabiliseringspolitik.

Inte heller kommunerna förbereder sig för framtidens välfärdsutmaningar. Kommuner och landsting skulle behöva öka sina finansiella reserver. Men så sker inte. Kommuner och landsting skulle behöva sträva efter att betala löner som motiverade ungdomar att söka utbildningar som leder till arbete med vård och omsorg. Men antalet studerande på dessa linjer minskar. Andelen av samtliga gymnasieelever som läser på omvårdnadsprogrammet har nästan halverats sedan 1994. Kommunerna skulle behöva använda arbetskraften effektivare. Idag slösar kommuner och landsting med resurserna.

Institutioner för tillit

Tilltron till det offentliga förmåga att leva upp till sina välfärdsåtaganden måste stärkas. Den offentliga sektorn kan ses som ett kvalificerat försäkringsbolag. Skatten är den försäkringspremie som hushållen betalar till bolaget för att få ersättning vid sjukdom eller omsorgsbehov vid åldrande.

Förtroendet för att staten ska leva upp till sina välfärdsåtaganden kan stärkas genom att: staten, liksom seriösa försäkringsbolag, ser till att *ha tillräckliga resurser* för framtida utbetalningar samt genom att upprätta

regler och institutioner som gör att medborgarna kan *lita på att resurserna används* till framtida pensioner, vård och äldreomsorg.

Tillräckliga resurser

Det finns två sätt att säkerställa att det finns tillräckliga resurser för framtidens pensioner. Det effektivaste är kraftfulla insatser för att öka sysselsättningen. Det andra är en måttlig ökning av det offentliga sparandet.

Pålitlig resurstilldelning

Det finstilla i försäkringskontraktet med kommuner och landsting är den sociallagstiftning som reglerar vilken rätt medborgarna har till vård och omsorg. Det anges dock inte på ett tillförlitigt sätt vilken kvaliteten bör vara. LO-ekonomerna förespråkar därför: Stärkt lagstiftning som garanterar individen sjukvård och omsorg, stärkt statlig revision av kommunernas vård och omsorg samt öronmärkning av resurser för framtida behov av vård och omsorg.

3. Sex alternativ för stärkt offentlig finansiering

Alternativ 1: Höjda kommunalskatter

Höjda kommunalskatter framställs ofta som en helt och hållet utesluten väg för att finansiera framtidens välfärd. Rösterna mot en höjning är höga och skälen som framförs är framför allt två: för det första att det skulle vara ett slag mot låginkomsttagarna och för det andra att det skulle göra det mindre lönsamt att arbeta.

LO-ekonomerna har en avvikande åsikt och tror att det är möjligt att under en tjugoförårsperiod höja kommunalskatterna med 10 kronor, utan att skapa alltför orättvisa fördelningspolitiska följder och utan att arbetsutbudet tvunget påverkas alltför negativt.

Köpkraften stark, trots skattehöjning

När det gäller effekterna på människors arbetsvilja är en kommunal skattehöjning inte alls så kategoriskt negativt som många försöker få det till. Enligt LO-ekonomernas beräkningar kommer hushållens nettoinkomster att vara större om 20 år, jämfört med idag, trots en höjd skattesats.

En höjd skatt gör det visserligen mindre lönsamt att arbeta givet en oförändrad lön. Men om lönerna ökar mer än vad skatten gör kan medborgarna få en ökad konsumtion trots höjda skatter. När nettoinkomsten på detta vis ökar är det inte alls säkert att viljan att arbeta minskar.

Ta en genomsnittlig LO-medlem som exempel:

Hon tjänar idag cirka 100 kronor per timme före skatt vilket ger cirka 70 kronor efter skatt. Med den förväntade utvecklingen av reallönerna kommer timlönen att vara värd 150 kronor 2020. Om LO-medlemmarna betalar 40 procent i skatt 2020 kommer de efter skatt att ha 90 kronor per arbetad timme att konsumera för att jämföra med dagens 70 kronor. Det vill säga, de kommer att ha nära 30 procent mer att konsumera för, givet oförändrad arbetstid, samtidigt som kommunernas inkomster har ökat.

Människors stöd för den skattefinansierade välfärden är starkt, så pass starkt att en majoritet till och med är beredd att betala högre skatt.

Orsaken är rationell. Man är på det klara med att medellivslängden ökar och ser därmed ett ökat vård- och omsorgsbehov för både sig själv och anhöriga.

Alternativet oförändrade utgifter för individen finns inte. Att betala en privat försäkring för vård och äldreomsorg upplevs som ett sämre alternativ.

Alternativ 2: Ökade kommunala avgifter

”Framtidens pensionärer är rika och kan i större utsträckning själva betala för sin sjukvård och omsorg”. Påståendet är vanligt förekommande i debatten om välfärdens framtida finansiering. Men hur realistiskt är det att tro att ökade avgifter kan finansiera välfärden? Och är det verkligen sant att morgondagens pensionärer är så rika att de kommer att ha råd?

LO-ekonomerna menar att utrymmet är begränsat och att många pensionärer, särskilt bland LO-grupperna, inte alls kommer att ha särskilt gott ställt under ålderdomen. En betydande del av kostnaden för framtidens sjukvård och omsorg måste därför betalas medan medborgarna arbetar.

Hur stor del är avgifter idag?

Kommunernas kostnad för äldreomsorgen är 75,7 miljarder kronor. Avgifter finansierar bara 4,7 procent eller 3,5 miljarder kronor. Även om avgifterna mångdubblades täcker de alltså inte ökningen av äldreomsorgens kostnader.

Hur är det med betalningsförmågan?

Pensionsinkomsterna blir lägre i framtiden eftersom människor lever längre. En allt längre ålderdom ska finansieras av ett ganska konstant antal år i yrkeslivet. Pensionärernas möjlighet att konsumera kommer därför att öka långsammare än bland den yrkesaktiva befolkningen.

Inkomsterna för de som är 80 år och äldre kommer att sjunka från knappt 60 procent av de förvärvsaktivas inkomster år 2004 till knappt 40 procent av de förvärvsaktivas inkomster år 2050.

Exempel:

År 2002 hade 125 000 personer eget boende med en kostnad på drygt 180 000 kr per person (kostnaden för hemhjälp i bostaden). De som hade

särskilt boende kostade cirka 450 000 kr per år. Äldreomsorgen är alltså mycket dyr. En vanlig pensionerad LO-medlem har 10 000 kr i månaden efter skatt, eller 120 000 kr om året. Det visar att för en stor grupp pensionärer kommer även en avgift på 100 procent av nettoinkomsten endast att finansiera 1/4 av den dyra äldreomsorgen.

Några borde väl ändå kunna betala mer?

Självklart kommer det att finnas många pensionärer i framtiden som har det ekonomiskt väldigt bra. Men det är viktigt att påminna sig om att det inte går att generalisera, klasskillnaderna försvinner inte bara för att man blir pensionär. Risken är uppenbar att en ökad avgiftsfinansiering kommer att leda till en ojämn fördelning av sjukvård och äldreomsorg.

En väg att motverka en ojämn fördelning är ett högkostnadsskydd. Ett högkostnadsskydd innebär att låginkomsttagare betalar mindre än höginkomsttagare. Men om olika individer betalar väsentligt olika mycket för samma tjänst är det troligt att höginkomsttagarna kräver en uppdelning av kvaliteten i tjänsten.

Stänger LO-ekonomerna dörren för högre avgifter?

LO-ekonomernas slutsats är att måttligt höjda avgifter kan ge ett bidrag, men att det i huvudsak måste ses som ett begränsat komplement till annan finansiering. Om avgiftsvägen ska bli framgångsrik så måste hushållen ha högre disponibla inkomster i slutet av livet.

Alternativ 3: Ökade momsinkomster

LO-ekonomernas bedömning är att det går att öka uttaget av moms med 2–3 procent av BNP utan att starkt minska människors drivkraft att arbeta. Uppskattningsvis kan skatten på till exempel livsmedel höjas med 20 miljarder kronor och ytterligare ett antal miljarder kronor på en rad andra områden, bland annat kultur och nöje.

Som momsens fungerar idag är den inte fullt utnyttjad som intäktskälla. Momssatserna är satta utan ekonomisk logik och styrs istället av olika särintressen.

Hur effektivt momsutnyttjandet är mäts i förhållande till en enhetlig moms. En enhetlig moms, utan undantag, innebär ett fullständigt utnyttjande av momsbasen. Avvikelserna för moms och punktskatter är cirka 90

miljarder kronor i förhållande till en likformig beskattning på 25 procent för alla varor och tjänster. Sverige utnyttjar momsens betydligt mindre effektivt än andra länder. Exempelvis utnyttjar Norge 60 procent av basen mot bara 50 procent i Sverige.

En fördel med en momshöjning, framför höjd skatt på arbete, är att ”bördan” delas rättvist mellan generationerna. Höjd moms innebär att alla som konsumerar bidrar till välfärdens finansiering.

LO-ekonomerna påpekar att en höjd moms har mindre negativa effekter på arbetsutbudet än vad en höjd skatt på arbete har. Momsen utgår på hela den privata konsumtionen. Ofta glömmar man att studenter, pensionärer och sparare har konsumtion som när den beskattas inte påverkar arbetsutbudet. Hushållens löneinkomster utgör cirka 1014 miljarder kronor. Samtidigt har hushållen transfereringsinkomster på cirka 465 miljarder kronor. Därtill kommer kapitalinkomster på cirka 250 miljarder kronor. Således kommer 40 procent av hushållens inkomster inte från arbete.

Likafullt kan det finnas nackdelar med en momshöjning. Det kan leda till ökad hemproduktion, gränshandel och svartarbete. I vilken grad detta skulle ske bestäms av hur priskänslig efterfrågan på varan är. Höjd livsmedelsmoms kan leda till att gränshandeln ökar. Men gränshandel ger ”bara” skatteförluster på cirka 500 milj. kr enligt skattebasutredningen. För mat och kultur är dock risken liten risk för ökad hemproduktion eller svartarbete.

Alternativ 4: Överföring av försäkringar till arbetsmarknadens parter

Det pågår ständigt en diskussion om de allmänna försäkringssystemen. Det har på senare tid föreslagits att arbetsmarknadens parter ska ta över olika försäkringar. Lönegarantin, arbetsskadeförsäkringen och sjukförsäkringen har ventilerats. LO-ekonomerna diskuterar här exemplet sjukförsäkringen.

För att minska kostnaden för försäkringarna måste en flytt av försäkringen antingen minska utnyttjandet av försäkringen eller kombineras med att försäkringen görs mindre förmånlig. Utnyttjandet av försäkringen kan minskas genom förbättrad arbetsmiljö och rehabilitering som leder till lägre sjuktal eller genom striktare kontroll av fusk och överutnyttjande. Utnyttjandet av försäkringen kan också minskas genom att försäkringen

delas upp på olika kollektiv på arbetsmarknaden. Detta innebär dock en dramatisk försämring av försäkringsvillkoren.

Om hela sjukförsäkringen finansieras genom en partsbestämd avgift frigörs ett offentligt konsumtionsutrymme på cirka 41 miljarder konor. Man får dock inte vilseledas att tro att det totala konsumtionsutrymmet i ekonomin skulle öka bara för att finansieringen omfördelas. För att en partsförsäkring ska avlasta staten måste löntagarna höja sin avgift så att de finansierar de 41 miljarder kronorna som sjukförsäkringen kostar. Det sammanlagda konsumtionsutrymmet för medborgarna och staten ökar alltså inte.

Lika för alla?

En viktig fråga är om försäkringsvillkoren i en partsförsäkring skulle vara lika för alla försäkrade och om de skulle vara lagstiftade. I en partsförsäkring skulle olika försäkringskollektiv kunna ha egna försäkringsvillkor och avgifter. Fördelen med en sådan uppdelning är att premien kommer att återspegla varje försäkringskollektivs risk och betalningsvilja. Denna avgift kommer därför att vara mer gynnsam för arbetsutbudet än en avgift som är gemensam för alla försäkringskollektiv. Däremot uppkommer negativa fördelningseffekter.

Premierna skulle skilja sig mycket mellan olika grupper på arbetsmarknaden. Arbetare i kommun har exempelvis som grupp en sjukersättning som närmar sig sex procent av lönen, medan privatanställda högre tjänstemän som grupp har en andel som ligger på endast en procent av lönen. Det innebär starka drivkrafter att bryta upp sjukförsäkringen i små kollektiv för att på så vis minska kostnaderna för dem som har lägre risk. Med en sådan uppbruten försäkring kommer vissa LO-grupper att få en avsevärt högre sjukförsäkringspremie. Det leder i sin tur till att färre är med och försäkras sig eller att ersättningsnivåerna minskar kraftigt.

Ett försäkringskollektiv som själv förfogar över premien får starka drivkrafter att antingen utestänga grupper med hög risk eller att påverka de villkor som bestämmer försäkringsutfallet så att det minskar. Det reducerar kraftigt kostnaden för försäkringen om grupper med höga risker inte får tillträde till försäkringen.

Statlig finansiering, partstyrd administration

Det är möjligt att skilja på å ena sidan finansiering av sjukförsäkringen och å andra sidan administration och tillämpning av reglerna i densamma. Staten kan bestämma om skatter och ta in finansiering medan parterna bestämmer om utbetalningsregler och tillämpar dessa. På ett liknande sätt har parterna visat sig vara föregångare och förebilder exempelvis genom regler och tillämpning inom arbetsmarknadsförsäkringar och pensionsförsäkringar. Parterna har skapat ett klart konkurrenskraftigt komplement till det allmänna försäkringssystemet.

En sådan lösning kan behålla en mindre del av fördelarna med en fullständig överföring av försäkringen till parterna utan att sätta olika premier, det vill säga skatt, för olika försäkringskollektiv och undviker därmed de negativa fördelningseffekterna av detta.

Alternativ 5: Privatfinansierad äldreomsorgsförsäkring

LO-ekonomerna har gjort en genomgång av möjligheten att inrätta någon form av privatfinansierad äldreomsorgsförsäkring. Enligt deras bedömning är vinsten i effektivitet liten medan förlusten i rättvisa stor. En privat äldreomsorgsförsäkring skulle medföra två sorters problem; fördelningspolitiska problem samt problem som har med riskbedömningar och information att göra. Beroende på vad en försäkring innehåller blir dessa problem olika allvarliga.

Om en äldreomsorgsförsäkring enbart omfattar eget boende med viss service, alltså inte sjukvård, skulle de problem privata försäkringar medför främst vara fördelningspolitiska. En sådan försäkring skulle inte behöva så komplicerade individuella riskbedömningar om människors framtida hälsa.

Människor som under sitt yrkesverksamma liv haft en bra inkomst skulle kunna betala höga premier (som yrkesverksamma) eller höga avgifter (som pensionärer) för en högre kvalitet – exempelvis bostadsyta, handling, matlagning och trygghetslarm – i sitt äldreboende. De människor som under sin förvärvsaktiva tid tjänat mindre skulle få en sämre kvalitet.

Hur realistiskt är det att skilja på omsorg och sjukvård för äldre?

Det finns invändningar. LO-ekonomernas bedömning är att blir mycket svårt att se hur privata äldreomsorgsförsäkringar helt kan undvika de riskbedömningar som innefattar äldres sjukdomar.

Därmed aktualiseras ett antal specifika informations- och riskproblem som en privat äldreomsorgsförsäkring måste hantera.

Principiella problem med försäkringar

En perfekt fungerande marknad förutsätter (bland annat) att köpare och säljare har fullständig information om förhållanden som är relevanta för att en uppgörelse ska äga rum och äga rum till rätt pris.

Antag att försäkringsbolagen inte får göra individuella riskbedömningar (av integritetsskäl, etc). Om kostnaden för en försäkringspremie därför sätts efter den genomsnittliga risken för hela det aktuella kollektivet (som ju kan beräknas trots att individuella riskbedömningar är otillåtna,) så kommer de individer som vet att de har lägre risk än denna att vara ganska ointresserade av försäkringen. De som har en högre risk än den genomsnittliga kommer däremot att vara intresserade. Det förväntade utfallet blir därför att försäkringsbolagen till största delen får kunder som har hög risk att bli sjuka och vårdkrävande. Eftersom försäkringsbolagen inser detta finns en risk att de inte tillhandahåller någon försäkring.

En individuell riskbedömning skulle minska problemet, men istället leda till att försäkringsbolagen skulle vägra att försäkra vissa individer. Alternativt att de försäkrar individen men "med en klausul". Det innebär att individen inte får vård för just den eller de sjukdomar som hon eller han med stor sannolikhet kommer att få. Försäkringsbolagen skulle ha ekonomiska skäl att främst försäkra de individer som mest sannolikt inte kommer att behöva utnyttja försäkringen.

Det finns också en risk att individens beteende förändras efter det att försäkringen köpts. Den försäkrade kan antas bli mindre rädd om sin hälsa eftersom kostnader för eventuell sjukvård inte belastar denne personligen fullt ut. Den försäkrade kan därför antas överutnyttja de tjänster som ingår i försäkringssjukvården.

Detta fenomen kan motverkas med någon form av självrisk eller genom att läkare bedömer om en individ verkar utnyttja försäkringen, trots att medicinska grunder inte finns och därmed inte utför behandlingen alternativt inte skriver någon remiss. Ett sätt att hantera detta kan också vara att ha system med på förhand bestämda tak för vad sjukvården för en viss individ sammanlagt får kosta. De flesta är dock nog ense om det moraliskt tveksamma att införa sådana kostnadsbegränsningar.

Överutnyttjande förekommer även i ett offentligt finansierat system. En privatisering innebär inte nödvändigtvis att detta skulle minska.

Hur ska problemen hanteras?

Individuella försäkringar kan kräva en, på heder och samvete, inlämnad hälsodeklaration av den möjliga försäkringstagaren. Med denna hälsodeklaration som grund avgörs om individen över huvud taget kommer ifråga för försäkringen. Om hälsodeklarationen är problemfri accepterar bolaget individen som kund. Om så inte är fallet kan det bli ett totalt avslag. Om det inte blir ett totalt avslag så kan undantag göras i form av klausul (finansieringen av behandling för vissa sjukdomar ingår inte i försäkringen) eller så kan försäkringen tecknas men till en högre premie.

En möjlig lösning är att enbart sjukvård av enklare typ ingår i försäkringen. Problemet uppstår vid gränsdragningarna. Vad är enkel sjukvård? Även när någon form av gränsdragning är gjord så kan människor komma i kläm i akuta situationer eftersom det inte är självklart vilken instans som betalar vad.

Alla privata sjukvårdsförsäkringar har en övre åldersgräns för nytecknande. De privata sjukvårdsförsäkringarna bygger på att man börjar betala redan som ung och relativt frisk. Det är inte heller ovanligt att det finns en övre åldersgräns för att försäkringen ska gälla över huvud taget. Vid en viss ålder, vanligen mellan 65 och 70 år, upphör sjukvårdsförsäkringen att gälla.

Den stora generation som är född på 1940-talet är redan så pass gammal att förfaringssättet att ansluta sig vid unga åldrar inte är aktuellt. De är också för gamla för att inkluderas enligt nu gällande regler eftersom bolagen har en övre åldersgräns för nytecknande. En privat äldreomsorgsförsäkring för denna grupp blir svår att få någon lönsamhet i.

Kostnadssidan

De principiella problem vi tog upp ovan är relevanta vid en privatisering av intäktssidan, alltså av försäkringspremierna. Man måste även analysera vilken betydelse organisationen av kostnadssidan har, alltså kostnaderna för den sjukvård som försäkringsbolagen upphandlar.

Idag betalar försäkringskassan vård och omsorg som produceras av kommuner, landsting och privata vårdföretag. Frågan är om ett enskilt privat företag kommer att ha makt att påverka sina kostnader för upp-

handling från leverantörerna. Möjligen måste då produktionssidan också utsättas för ett ökande konkurrenstryck så att de som upphandlar sjukvårdstjänsterna har flera olika pris- och kvalitetskombinationer att välja emellan.

Alternativ 6: Obligatorisk omsorgsförsäkring

För att människor ska ha tillit till välfärdssystemet krävs att tillräckliga resurser avsätts i förhållande till det ökade behovet av äldreomsorg och att medborgarna kan lita på att resurserna verkligen används till vad de avsetts för.

LO-ekonomerna diskuterar ett förslag till en obligatorisk äldreomsorgsförsäkring som finansieras genom en ny progressiv inkomstskatt för vissa åldersgrupper, en generationsskatt. För att skapa ett trovärdigt system bör inbetalningarna samlas i en generationsfond och kombineras med att de äldres rättigheter stärks i sociallagstiftningen.

En generationsskatt bör utgå i åldern 50–70 år. I denna åldersgrupp ökar insikten om behovet av sjukvård och omsorg, inte minst för att många har föräldrar med vårdbehov. Samtidigt får enligt LO-ekonomernas bedömning åldersgruppen för lite information om vad de som äldre kommer att kosta. I genomsnitt finns en stor betalningsförmåga och också en växande betalningsvilja i denna åldersgrupp. Detta gäller särskilt om medlen öronmärks.

Betalningsförmåga

Enligt LO-ekonomerna ökar betalningsförmågan för ett hushåll med normala inkomster när barnen flyttar hemifrån. Hushållet vinner drygt 6 000 kronor på att barnen flyttar. Mitt i livet kommer således en period med väsentligt mycket mer pengar att röra sig med. Dessutom kommer marginalen för dessa hushåll att öka med nära 50 procent fram till år 2020 enligt Långtidsutredningen.

Den generationsskatt LO-ekonomerna tänker sig skulle betalas av alla som är 50–69 år gamla och har en årlig förvärvsinkomst större än 50 000 kronor. De flesta, 75 procent av åldersgruppen, skulle betala 2 000 kronor om året. De som tjänar så mycket att de betalar statlig inkomstskatt skulle betala 4 000 kronor om året. År 2004 betalar man statlig skatt om man har en beskattningsbar inkomst högre än 291 800 kronor. 21 pro-

cent av åldersgruppen beräknas tjäna så mycket. En sådan skatt skulle, år 2004, ge 5,1 miljarder kronor i ökade inkomster för staten.

Skatten har inte särskilt negativa effekter på arbetsutbudet. I kombination med en omsorgsförsäkring och tillitsförstärkande reformer – exempelvis fondering och stärkt rättighetslagstiftning – kommer skatten i hög grad att uppfattas som en obligatorisk försäkringsavgift, med ett mera försäkringsmässigt förhållande mellan individens in- och utbetalningar än en skatt, med begränsade snedvridningseffekter. Detta gäller särskilt eftersom bara skatten utgår i två olika summor.

Fördelningseffekter av en generationsskatt

Skatten är progressiv så till vida att de med högre nettoinkomst, i alla åldersgrupper, i genomsnitt, betalar mer i omsorgsskatt än de med lägre nettoinkomst. Skatten skapar även större rättvisa mellan generationer, i den mening att varje generation står för kostnaderna för sina egna äldreomsorgskostnader – särskilt i förhållande till alternativen att öka kommunalskatten, eller försämra kvaliteten i omsorgen för dem över 70 år.

Hur fungerar det för kommunerna?

En äldreomsorgsförsäkring skulle ge kommuner eller vårdgivare en inkomstström som motsvarar de ökade offentliga utgifterna. Försäkringens syfte ska vara att garantera att det finns tillräckligt med resurser för kommunerna att uppfylla de rättigheter som de äldre har till god omsorg.

Kommunerna får en klumpsumma för varje åldring i kommunen. De kommuner som har en ökning av antalet äldre får alltså ökade resurser. På så vis kan kommunerna behålla kvaliteten trots ökade utgifter och behöver inte höja kommunalskatten för de förvärvsaktiva. Eftersom de äldre framöver alltmer kommer att bo på andra orter än de yngre så leder en försäkring också till en betydande regional utjämning av de offentliga inkomsterna. Det sker en avlastning av skatteutjämningsystemet.

4. Vårldstjänsternas produktivtetsutveckling

Långtidsutredningens schablon är orimlig

Långtidsutredningen påstår att det inte går att öka produktivteten för offentlig verksamhet. Det vill säga att personalen inom exempelvis omsorg och teknisk förvaltning inte kan göra sitt jobb effektivare. Naturligtvis är det svårare att effektivisera och rationalisera verksamhet som har med människors välfärd att göra. Men rimligtvis borde det gå att öka produktivteten.

Om den offentliga verksamheten kunde öka sin produktivtets med 0,5 procent årligen skulle de demografiska förändringarna att kunna klaras av. Även om den offentliga konsumtionen skulle öka betydligt mer, p.g.a. att medborgarna också ställer krav på fler och bättre välfärdstjänster, så bidrar även en relativt måttlig produktivtetsökning till att minska ökningen av finansieringsbehoven.

Produktivteten kan ökas

Möjligheterna att påverka välfärdstjänsternas produktivtets är flera:

1. En bättre arbetsorganisation kan ge ökad kvantitet/kvalitet med befintliga resurser.
2. Teknisk utveckling, t.ex. IT-teknik kan ge betydande bidrag. Inom sjukvården beräknas kostnaden för att hantera information längs hela vårdkedjan uppgå till minst 30 procent av totalkostnaden.
3. En ökad andel yrkesutbildad personal och satsningar på fortlöpande kompetensutveckling skapar förutsättningar för ökad produktivtets
4. En rad undersökningar visar tydliga produktivtets effekter av konkurrens men kan inte visa några säkerställda effekter av förändrat ägarskap.

Idag råder förvånansvärt stora skillnader i produktivtets mellan olika enheter som utför samma sorts välfärdarbete, utan att personalens arbetssituation är olika stressig. Den genomsnittliga produktivteten kan ökas genom att de mindre produktiva enheterna lär sig av de mer produktiva enheterna.

LO-ekonomerna anser att en politik för att främja produktivitet-
utvecklingen inom välfärdstjänsterna måste utgöra en viktig del av arbetar-
rörelsens politik för att försvara och utveckla välfärden.

Ett 0,5-procentsmål

Den långsiktiga produktivetsökningen på 0,5 procent per år, som är
en viktig del av LOs alternativ till Långtidsutredningen, ska ses som ett
mål för politiken. Målet kan anses rimligt satt med hänsyn till välfärds-
tjänstesektorens förutsättningar. Om målet uppnås kan ökningen av den
offentliga konsumtion i LOs alternativ åstadkommas med en mindre re-
sursökning, vilket minskar finansieringsproblemen markant.

5. Sysselsättning – fler arbetade timmar

GRUNDEN FÖR ALL VÄLFÄRD är alla de timmar som vi arbetar. Den tid vi inte arbetar skapar inte inkomster och kan alltså inte användas för att finansiera sjukvård och omsorg.

Med SCB:s senaste befolkningsprognos som grund kan vi räkna fram försörjningsbördan i form av kvoten mellan totalbefolkningen och antalet sysselsatta i åldrarna 20–64 år givet en antagen sysselsättningsgrad på 80 procent 2030. Under perioden 2003 (då sysselsättningsgraden var 78 procent) till 2030 så ökar försörjningsbördan från 2,2 till 2,3.

Alla sysselsatta är dock inte närvarande på arbetet. Idag är en betydande andel av dem som är sysselsatta enligt SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU) frånvarande hela mätveckan, t.ex. på grund av sjukskrivning eller semester. Om vi istället för sysselsättningsgrad talar om "i-arbete-grad" så var i genomsnitt 65 procent av Sveriges befolkning på jobbet år 2003.

Om vi beräknar försörjningsbördan på basis av en 65-procentig "i-arbete-grad", i åldrarna 20–64 år, så kommer den att öka från 2,6 år 2003 till 2,8 år 2030. Men om andelen som är frånvarande i arbetet på grund av att de t.ex. är sjuka minskar så att de som faktiskt arbetar inte är 65 utan 70 procent år 2030, så blir försörjningsbördan det året istället 2,6. Den viktiga slutsatsen här är att *fem procentenheters högre "i-arbete-grad" innebär att försörjningsbördan år 2030 är ungefär densamma som år 2003, trots den åldrande befolkningen.*

Det visar att det förutom höjda skatter och avgifter, och i viss mån ökad produktivitet, finns ytterligare ett viktigt verktyg för att möta den demografiska påfrestningen. Nämligen att öka sysselsättningen, mätt som "i-arbete-grad". Att öka sysselsättningen framstår som en samhällsekonomiskt mycket effektiv väg som kraftigt begränsar behovet av att öka skatter och avgifter.

Med en ökad sysselsättning avser vi ett *ökat totalt antal arbetade timmar*. Vi menar inte att den som har jobbat 40 timmar i veckan fram till 65 års ålder nödvändigtvis ska arbeta mer. Dagens sneda fördelning av

antalet arbetade timmar måste göras mer rättvis när det sammanlagda antalet ökar.

Ökad sysselsättning är möjlig

Långtidsutredningens basscenario är relativt pessimistiskt beträffande sysselsättningen. Enligt detta scenario är det inte möjligt att under perioden 2002–2020 öka sysselsättningen med mer än 151 000 personer, varav 47 000 personer ges av konjunkturåterhämtningen, 63 000 av bättre integration och endast 8 000 fler sysselsatta ges av ett längre och friskare arbetsliv. Arbetslösheten beräknas minska bara blygsamt. Samtidigt antar Långtidsutredningen att en del av den framtida ekonomiska tillväxten tas ut genom att arbetstiden kortas med 0,2 procent per år. Det är enligt Långtidsutredningen en gynnsam utveckling av arbetsutbudet. Vi anser också att detta är en relativt gynnsam utveckling, men att arbetsutbudet kan öka ytterligare genom medvetna, uthålliga åtgärder.

I ett av sina alternativa scenarier antog LO-ekonomerna att antalet arbetade timmar växer med 0,2 procent per år. Det innebär att antalet arbetade timmar kommer att vara knappt 4 procentenheter högre år 2020 än år 2002. Det innebär en förstärkning av de offentliga finanserna som motsvarar cirka 2 procent av BNP.

Både i Långtidsutredningens optimistiska alternativ och LO-ekonomernas optimistiska scenario förutsätts att den totalt arbetade tiden växer till vad som motsvarar en sysselsättningsgrad på drygt 80 procent. För att visa på att detta inte torde vara omöjligt kan man jämföra med situationen i mitten av 1970-talet, då sysselsättningsgraden också var så hög.

Ett antal faktorer talar för att en minst lika hög sysselsättningsgrad borde vara möjlig:

- Hälsotillståndet i arbetskraften har förbättrats.
- Utbildningsnivån är väsentligt högre vilket betyder starkare knytning till arbetslivet.
- Kvinnors deltagande i arbetslivet är större.
- Färre har tunga och slitsamma jobb.
- Fler kommer att bo i tätorter med bättre tillgång på arbete.
- Marginaleffekterna är lägre än tidigare.
- Ersättningsnivån i socialförsäkringarna är ungefär lika hög.

Det finns utrymme för betydande ökning av arbetsutbudet inom flera grupper. LO-ekonomerna diskuterar nedan förutsättningar för att öka antalet arbetade timmar inom följande områden.

- Kvinnors sysselsättning.
- Sysselsättning bland dem med ofrivilliga deltidanställningar.
- De äldres sysselsättning.
- Sysselsättning för människor med nedsatt arbetsförmåga.
- Invandrades sysselsättning.

Kvinnors sysselsättning

Långtidsutredningen gör bedömningen att den långvariga, starka tendensen att kvinnornas sysselsättningsgrad närmar sig männens har brutits och räknar därför inte med att den ger något tillskott till arbetsutbudet. Osäkerheten är visserligen stor, men en annan mer positiv bedömning är minst lika rimlig.

Under perioden 1994–1998 minskade kvinnors arbetskraftsdeltagande mer än vad mäns arbetskraftsdeltagande gjorde och under perioden 1998–2002 ökade kvinnors arbetskraftsdeltagande mer än vad männens arbetskraftsdeltagande gjorde. Detta kan bero på att kvinnors arbetsutbud är mer flexibelt än mäns. När efterfrågan på arbetskraft ökar i framtiden bör därför kvinnors sysselsättning närma sig männens.

Från deltid till heltid i inom välfärdstjänsterna

Sysselsättningsgraden bland dem som jobbar med välfärdstjänster kan öka. Detta genom att göra heltid till rättighet och deltid till möjlighet.

De äldres sysselsättning

En höjning av den faktiska pensionsåldern med ett år och/eller av förvärvsfrekvensen i åldersgruppen 55–64 år till samma nivå som idag gäl-

ler för gruppen 45–54 (88 procent) skulle ge mycket betydande tillskott till arbetskraften.

Möjligheter för utveckling av de äldres sysselsättning:

- Det finns skäl att minska skattesubventionerna för pensionssparande som möjliggör tidiga avgångar från arbetslivet.
- Ett möjligt sätt att möta den svaga efterfrågan på äldres arbetskraft är att skapa en låglönemarknad särskilt för äldre arbetskraft. Det finns dock minst två avgörande invändningar mot att skapa en särskild låglönemarknad för äldre. För det första har sådana generella insatser låg träffsäkerhet. För det andra skulle det ingripa i ett outtalat kontrakt mellan arbetsgivare och löntagare och kränka de äldre.
- Arbetsgivarna är tveksamma till att anställa äldre arbetskraft. Sju av tio arbetsgivare säger t.ex. att de helst inte anställer arbetskraft över 50 år. Men det finns ett EU-direktiv som Sverige snart måste tillämpa om diskriminering på grund av kön, sexuell läggning, etnicitet och ålder. Det kommer att bli nödvändigt att aktivt verka mot diskriminering.

Sysselsättning för arbetskraft med produktionsförmåga under genomsnittet

LO-ekonomernas uppfattning är att det inte är minskad arbetsvilja utan förändringar i arbetsgivarnas efterfrågan som har sänkt sysselsättningsgraden.

LO-ekonomerna hävdar att grundproblemet kan vara att efterfrågan på arbetskraft med lägre produktivitet, bland annat äldre arbetskraft, har minskat.

Åtgärder för ökad efterfrågan på lågproduktiv arbetskraft:

- Ett alternativ är att skapa en ny lågproduktiv arbetsmarknad. Detta kan göras genom att ersättningsnivåerna sänks. Detta har dock mycket negativa fördelningseffekter.

- Det är samhällsekonomiskt mycket lönsamt att subventionera anställningen av dem som inte får arbete till normala avtalsenliga löner. LO-ekonomernas bild är att väsentligt mer resurser behövs för att subventionerna sysselsättningen för dem som har nedsatt produktionsförmåga. År 2003 var 12 procent av befolkningen långtidssjukskriven (mer än 6 månader) eller förtidspensionerad men bara 2 procent befann sig i olika former av subventionerad sysselsättning. Ersättningsgraden i de olika formerna av subventioner har minskat kraftigt sedan början av 90-talet och fortsätter att minska.

Invandring

En vanlig föreställning är att ökad invandring kan lösa Sveriges försörjningsproblem. Detta är en felaktig föreställning. Invandrarna kommer nämligen, precis som de infödda svenskarna, att hamna både bland de som försörjer och de som blir försörjda.

Tomas Lindh vid Uppsala universitet hävdar att om försörjningskvoten ska hållas oförändrad till år 2050 jämfört med år 2000, endast med hjälp av ökad invandring, måste invandringen öka från dagens 15 000–20 000 personer per år till cirka 200 000 personer per år de närmaste decennierna för att sedan öka till 400 000 personer per år. Sammanlagt skulle det röra sig om en invandring på drygt 10 miljoner personer fram till 2050.

Integration avgörande

Den svenska arbetsmarknaden tar lång tid på sig att ta till vara på den invandrade arbetskraften. Om man använder registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS) har inrikes födda en sysselsättningsgrad på nära 80 procent. Först efter nära tio år i Sverige når förvärvsfrekvensen för utomeuropeiska invandrare upp över 50 procent. Även för invandrare från nordiska länder tar det lång tid att etablera sig på arbetsmarknaden. Deras förvärvsfrekvens håller sig under 70 procent efter 20 år. Används AKU-statistik är dock sysselsättningsgraden för utrikes födda som genomsnitt omkring 63 procent och lägger man till andelen i utbildning är aktivitetsnivån än högre.

För att Sverige ska kunna tillgodogöra sig det arbetskraftstillskott som invandringen utgör så krävs mycket starkare insatser än hittills. Det behövs en kraftfull utbyggnad av aktiviteter som stöder de utrikesföddas deltagande i arbetskraften – inte särskilda program utan reguljära arbetsmarknadspolitiska program. Arbetsmarknadspolitiken används idag inte som ett kraftfullt instrument för att ge utrikesfödda möjligheter.

Väsentligt utökade arbetsmarknadspolitiska sysselsättningssubventioner skulle få stor betydelse för att öka utrikesföddas sysselsättning. Subventioner kan visserligen inte få diskriminerande arbetsgivare att bli av med fördomar. För detta krävs insatser av annat slag så som en väl fungerande lagstiftning och en arbetsrätt som ger fackliga organisationer möjlighet att agera offensivt. Men subventioner kan ändå bidra till att utrikesfödda får fotfäste på arbetsmarknaden. I den mån den lägre efterfrågan på utrikesföddas arbetskraft beror på lägre produktivitet – exempelvis på grund av bristande svenskkunskaper – skulle en subventionerad anställning vara en väg in i arbetslivet som på sikt också höjer produktiviteten.

6. Avslutning

Beslut om framtidens välfärdssystem måste fattas snarast

LO-ekonomerna menar att politikerna snarast måste fatta ett antal strategiska beslut om välfärdstjänsterna också i framtiden ska finansieras gemensamt. Visar inte politikerna vilja att genom beslut skapa förutsättningar för en gemensam finansiering av framtidens välfärdstjänster, så riskerar vi en kraftig expansion av privata försäkringar för att trygga ålderdomen bland dem som har råd. Det faktum att vi nu går mot en tid där en minskad andel av befolkningen kommer att vara i arbetsför ålder, kombinerat med en ökad livslängd, kommer att radera det välfärdssystem vi har idag om ingenting görs.

Denna skrift har i första hand tillkommit för att skapa en debatt om de olika åtgärder som är möjliga. Utan att själva förespråka vilka alternativ som bör genomföras, har LO-ekonomerna presenterat sex olika alternativ.

Hur stora höjningar av skatter och avgifter som kommer att krävas för att bevara en offentligt finansierad välfärd beror på hur mycket produktiviteten och antalet arbetade timmar ökar. LO-ekonomerna ser ljus på möjligheterna att öka både produktiviteten och antalet arbetade timmar, men menar att detta inte kan ske i tillräckligt stor omfattning för att ensamt garantera en offentligt finansierad välfärd.